

Epoca rațiunii

Considerându-se “partidul umanității”, scriitorii și intelectualii secolului al XVIII-lea au început să condamne ideile și instituțiile învechite. Exercițând o influență enormă, aceștia au reușit să transforme studiul omului și al societății.

Secolul al XVIII-lea este adesea numit “Epoca Rațiunii”, sau “Iluminismul”. După cum sugerează și aceste denumiri, această epocă a fost o perioadă de progrese intelectuale, când marii gânditori au sfidat dogmele existente, stabilind lucruri practice. Pentru aceasta era însă nevoie de mult curaj, deoarece viața europeană era încă dominată de tradiții și obiceiuri, susținute de autoritatea religioasă și de puterea statului. De exemplu, în multe țări, erezia era condamnată încă, în timp ce puterea regală și privilegiile aristocratice erau considerate sacrosancte.

Ideile tradiționale fuseseră deja zguduite

▲ Întrunire a enciclopediștilor în salonul Doamnei Geoffrin. Influența *Enciclopediei* s-a răspândit pretutindeni. S-au ivit diferite controverse, cum ar fi necesitatea unor reforme guvernamentale, educaționale și clericale, care au provocat multe dezbateri.

● Enciclopediștii cinează împreună. De la stânga la dreapta; Jean Maury, d’Alembert, La Harpe, Voltaire, Condorcet, Diderot și Père Adam. Diderot a fost principalul inițiator al proiectului *Enciclopedia*.

de Revoluția Științifică din secolele 16 și 17, ce a culminat cu lucrarea lui Isaac Newton (1642-1727) care a descoperit gravitația și a oferit un model al universului: o ordine rațională, guvernată de legi matematice. În perioada iluministă s-a insistat asupra faptului că principiile cercetării științifice puteau fi aplicate și altor domenii, inclusiv politici, societății și religiei.

O societate tolerantă

Marea Britanie a fost îndelung admirată de gânditorii iluminiști, inspirând multe din ideile lor. În comparație cu majoritatea țărilor continentale, societatea engleză era una liberă, tolerantă, în cadrul căreia trecerea de la o clasă socială la alta era relativ ușoară. Prosperitatea

Angliei sugera că aceste valori generau rezultate excelente, la fel și progresele intelectuale realizate de Newton, John Locke (1632-1704) și de alți gânditori britanici.

Locke a fost un personaj deosebit de important, care a pus la punct două concepte de bază. Unul din ele este că ideile unei persoane nu sunt înnăscute (prezente în momentul nașterii), ci sunt rezultatul experienței și reflecției (*Eseu asupra intelectului omenesc*, 1690). Celălalt concept al lui Locke este că guvernul, departe de a fi dictat de criteriile divine, este înființat pentru beneficiul comunității; mai departe, dacă guvernul încetează să mai fie benefic societății (dacă, de exemplu, un monarh devine tiran), atunci poporul are tot dreptul să-l înlocuiască (*Două tratate de guvern*, 1690).

Newton și Locke au fost precursorii Iluminismului, însă faptul că Anglia avea o societate relativ deschisă și tolerantă, a fost și motivul pentru care conflictul dintre vechile și noile idei nu a fost puternic.

Filozofii

Principalul loc de activitate al Iluminismului a fost Franța, unde autoritățile tradiționale – în special Biserica romano-catolică – erau puternic consolidate. Cu toate acestea, ideile subversive și-au găsit protectori puternici, iar cenzura și urmărirea în justiție erau mai degrabă sporadice. Deși autoritățile erau destul de severe, nu au reușit înlăturarea totală a noilor idei.

În mod semnificativ, scriitorii și intelectualii din epoca iluministă s-au denumit *filozofi* (Les Philosophes). Și, de vreme ce limba, cultura și arta franceză aveau un prestigiu imens, scrierile și activitățile filozofilor s-au

Arborio Mella

răspândit rapid în întreaga Europă. Aceștia nu formau un grup organizat, dar aveau multe valori comune. Ei sprijineau libertatea gândirii și a cuvântului și toleranța religioasă. Concepția lor generală era umanitară însă nereligioasă și doreau să înlocuiască autoritatea cu aplicarea metodei științifice și a judecății. Pentru ei nu existau zone de cunoaștere în care investigația și critica să nu fie acceptate. Acest lucru însemna, practic, că *filozofii* criticau statul și erau ostili dogmelor bisericești, deși a trebuit adesea să-și rostească opiniile cu atenție sau în termeni indirecti, pentru a nu fi persecutați.

Voltaire

Cel mai cunoscut dintre toți filozofii a fost Voltaire (1694-1778), poet, dramaturg, istoric, propagandist și scriitor de fabule. Voltaire a simțit pe pielea lui nedreptățile societății franceze. El a fost bătut de niște indivizi angajați de un aristocrat, iar când a făcut plângere, a fost trimis în închisoarea regală Bastilia și a petrecut ceva timp în exil la Londra. Apoi s-a întors, plin de "filozofiile engleze" ale lui Newton și Locke și și-a petrecut o mare parte din viață atacând nedreptatea și intoleranța în scrieri renumite pentru claritatea și înțelepciunea care le caracterizează.

Voltaire a fost de asemenea activ din punct de vedere practic, luptând pentru victimele nedreptății cum ar fi Jean Calas, un protestant executat pentru presupunerea că și-a ucis fiul. Voltaire a reușit în cele din urmă să spele onoarea acestuia, dovedind că vinovăția lui era bazată doar pe prejudecăți religioase. Capodopera lui Voltaire, *Candide* (1759), este o povestire foarte amuzantă în care personajele învață în final să înceteze să mai facă speculații și să-și "cultive grădinile" – adică, să se concentreze asupra îmbunătățirii lumii, pas cu pas.

De asemenea, Voltaire a oferit o nouă abordare a istoriei în *Epoca lui Ludovic al XIV-lea* (1751), care a înlocuit romanul convențional, de intrigi și lupte, cu un întreg

tablou al societății franceze. Contemporanul lui Voltaire, Montesquieu (1689 – 1755), a comparat guvernele și legile diferitelor țări în lucrarea sa *Spiritul legilor* (1748), prin care a fondat de fapt sociologia.

Unul dintre cele mai senzaționale evenimente de la mijlocul secolului a fost publicarea volumelor *Enciclopedia* (1751-72), editate de către Denis Diderot (1711-84) și Jean d'Alembert (1717-83). Voltaire și alți filozofi au contribuit cu articole, iar *Enciclopedia* apare ca esența atitudinilor iluministe. Aceasta era de asemenea foarte bogată în informații științifice și tehnice, în concordanță cu angajarea grupului în ceea ce privea progresele practice. Încercările autorităților de a interzice publicarea cărții nu au făcut altceva decât să completeze imensa sa vogă europeană.

Un alt mare scriitor, elvețianul Jean Jacques Rousseau (1712-78), era de fapt ostil unor aspecte ale raționalismului filozofilor. Însă și el ataca nedreptățile sociale, iar cartea sa, *Contractul Social* (1762), cu celebra sa propoziție de început – "Omul s-a născut liber, cu toate acestea el este pretutindeni în lanțuri" – a influențat puternic Revoluția Franceză din 1789.

Existau filozofi pe întreg cuprinsul Europei, dar și în America de Nord; printre aceștia s-au numărat Benjamin Franklin (1706-90) și Thomas Jefferson (1743-1826), ambii foarte activi în timpul Revoluției Americane, și reformatorul penal italian, marchizul di Beccaria (1738-94).

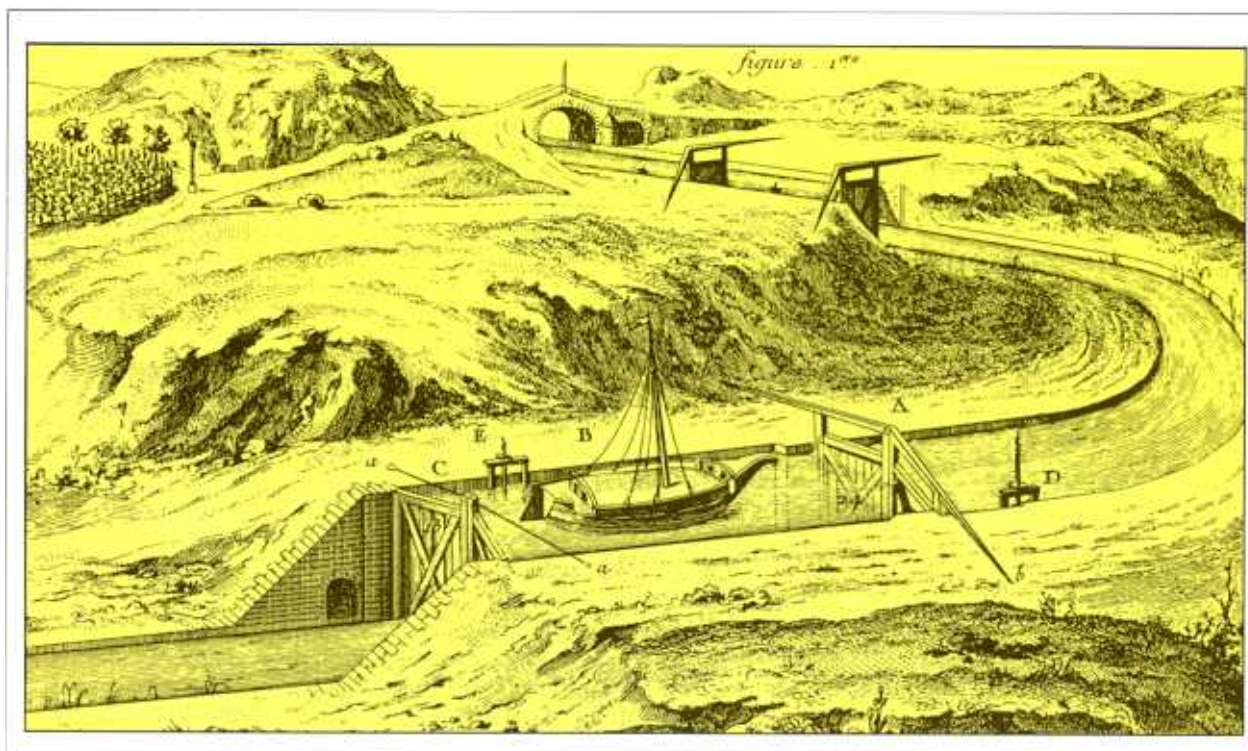
Anglia a dat cel mai mare istoric al epocii, Edward Gibbon (1737-94), însă și "Iluminismul Scoțian" a fost remarcabil. Printre cei mai însemnați iluministi scoțieni s-au numărat marele filozof David Hume (1711-76) și Adam Smith (1723-90), a cărui *Avuția națiunilor* (1776) a dus la fondarea economiei, ca știință.

În ciuda curentelor intelectuale ulterioare, Epoca Rațiunii a stabilit abordarea rațională, științifică asupra lumii, ce rămâne caracteristică concepției generale moderne.

▲ Voltaire și Frederick cel Mare la Sans Souci, faimosul palat construit pentru rege la Potsdam.

◉ O ilustrație din Enciclopedia, reprezentând un sis-

Credința iluministă în judecată și lege naturală s-a extins și în domeniul economiei, în care fiziocrații, un grup de gânditori în frunte cu François Quesnay, sprijineau abolirea restricțiilor feudale asupra liberului schimb al bunurilor.

Mary Evans Picture Library